

№10(29)

середа, 21 травня 2003 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануша

Ціна договірної

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Коли будуть у ромів свої педагоги, юристи, економісти, психологи й журналісти? Кана авена ко рома пескере педагоги, юристи, економісти, психологи ай журналісти?

Днями у редакцію завітали кілька голів ромських товариств. Перше, про що заговорили майже з порога, - коли в обласному центрі буде створено відділення при Ужгородському національному університеті чи інших вищих навчальних закладах, де готували б спеціалістів для ромських дитсадків, шкіл тощо.

Ромів у Закарпатті (за останнім переписом) понад 12 тисяч (хоч насправді втричі більше). Словаків, якщо врити обнародовані статистичні дані, значно менше. Але ще в 90-ті роки на філологічному факультеті закарпатського вузу було відкрито відділення словацької мови, де готують спеціалістів на мові національної меншини. До речі, при Ужгородському національному університеті працює факультет романо-германської філології (німців у Закарпатті 0,3 % від загальної кількості населення області). Мушу зауважити ще й таке: уже 7 років у м. Берегови успішно працює Угорський педагогічний інститут, який повністю фінансується угорською стороною. Він веде підготовку учителів початкових класів та інших предметів.

На цю край болісну для нашого народу тему - підготовка кадрів для ромських дитсадків, шкіл (та й не лише педагоги нам потрібні!) - я говорив кілька днів тому і на зустрічі з губернатором області Іваном Різаком. Він пообіцяв, що виникне у цю проблему й постарасться допомогти. Взагалі, слід вести мову про те, що рівень освіти ромів на сьогодні є найнижчим в Україні. Значна частина дітей ромів після

5-6 класу залишають школу. Все ще мало ромів продовжують навчання в профтехучилищах, де можна здобути спеціальність.

В Україні лише почався процес організованого вивчення ромської мови. Ромська мова як предмет та факультативний курс майже не вивчається через відсутність відповідних підручників, педагогів. Останнім часом у м. Ізмаїл (Одеська область), у ряді інших областей, у т.ч. і на Закарпатті, діють недільні школи. В Ужгороді працює дитячий садок для ромських дітей. Але це мізер до потреб.

Низький освітній рівень, відсутність професійної підготовки - причина масового безробіття серед ромів. Вони переважно можуть виконувати на підприємствах лише роботи, які не потребують кваліфікації. Частина ромів займається малим бізнесом, працює в комунальному, в сільському господарстві, на будівництві.

У червні 2002 року в Україні відбувся I Всеукраїнський з'їзд національно-культурних товариств ромів, на якому було створено Всеукраїнську громадську організацію "Конгрес ромен України". На ньому порушувалися питання необхідності зосередити діяльність ромських громадських об'єднань на розвитку освіти, відродженню мови, культури, традицій та звичаїв ромської національної меншини.

Державний комітет України у справах національностей та міграції, враховуючи важливість наявних проблем ромської меншини в Україні, а також увагу до

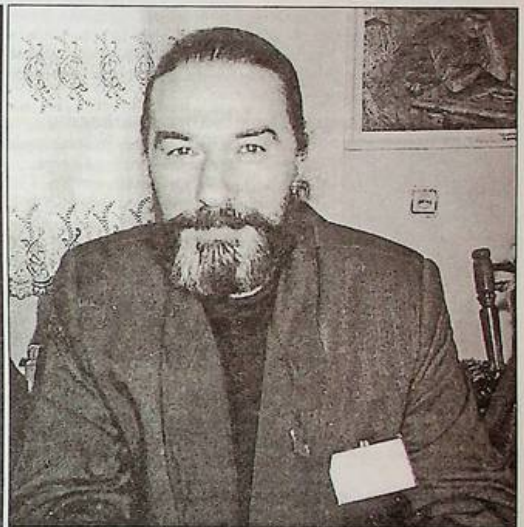
їх розв'язання з боку міжнародної спільноти, розробив проект програми щодо державної підтримки соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року. Зараз він обговорюється, вносяться пропозиції до проекту заходів.

Дійсно, сьогодні вже ромам України багато проблем не зрушити з місця без державної підтримки. Власне, найперша з них - освіта. Підтримуємо положення проекту про створення належних матеріально-технічних умов для діяльності навчально-виховних закладів, в яких навчаються і виховуються діти, молоді ромської спільноти, забезпечення їх необхідним обладнанням, літературою, підручниками. Потрібні підручники, навчальні програми і методичні посібники з навчання ромською мовою, а також для закладів, у яких вивчається рідна мова як окремий предмет.

Та повернуся до початку розмови. І при вищих навчальних закладах інших областей, не лише Закарпатської, де проживає значне число ромів, треба створювати групи, в яких би навчалися менеджменту, іншим сучасним професіям. Адже край потрібні свої економісти, юристи, організатори торговельної справи, знавці бізнесу.

Не треба надіє свої будувати лише на чеканні допомоги від міжнародних фондів. Ми живемо в державі Україні. Громадсько-культурні товариства мають проводити роз'яснювальну роботу серед молоді щодо необхідності освіти, скеровувати її вибір. Це потрібно усім нам і особливо нашій країні.

Аладар Адам

Андрій Сенченко - голова Вінницького регіонального центру культури та мистецтва ромського народу "Девеса ромале" ("З Богом, ромале"). Свого часу працював у Москві, у відомому театрі "Ромен". П'ять років тому приїхав додому з столиці в гості. Та так і залишився жити і працювати.

"Доки я писав музику до пісень, в тому числі й відомий гімн "Гей, Україно, наша" - то мене нагородили навіть Мальтійським хрестом. Як тільки почав займатися політикою та журналістикою - почалася проти мене "закамуфльована війна".

НАС ЧИТАЮТЬ

РОЗШИРЮЄТЬСЯ ГЕОГРАФІЯ ДРУЗІВ ГАЗЕТИ

АМЕН ГІНАВЕЛ Е ЛУМА Е АМАЛА ЛА ГАЗЕТАКІ

Статистика використання сервера www.romaniyag.uz.ua - квітень 2003р

ЯК ДИКІ ГУСИ ЗА ТЕПЛОМ САР ДЗІВЕ ПАПІНЯ ПАЛО ТАТІПЕН

Кореспонденти "Романі Яг" та активісти газети отримали завдання дізнатися чому серед дітей і підлітків так багато схильних до правопорушень.

Правоохоронні органи України володіють певною статистикою. Скажімо, торік за бродяжництво та жебрацтво затримано 36 тисяч неповнолітніх. Діти та підлітки за першої нагоди втікають із дитячих приймальників, дитбудинків, інтернатів різних форм. Та й з власного дому. Причини найрізноманітніші.

Перша. Трагедії в сім'ях, бідність.

у 2002 році Генпрокурату-

ра України порушила 600 кримінальних справ проти посадових осіб, 500 передано в суд, понад 9 тисяч службових осіб притягнуто до кримінальної відповідальності. До цього додає ще цифру, почуту з уст Наталії Шестакової, начальниці відділу нагляду за дотриманням законності по правах неповнолітніх, на підсумковій прес-конференції для журналістів: порушено дві сотні кримінальних справ проти батьків, котрі ухилялися від своїх обов'язків по утриманню

дітей або змушували їх до жебрацтва.

(Продовження на 4 стор.)

№	К-сть	Країна
1.	1493	Невідомі
2.	1398	Російська Федерація
3.	1306	США (комерційні)
4.	927	Україна
5.	145	Австрія
6.	130	Угорщина
7.	108	Міжнародна мережа
8.	87	Нідерланди
9.	50	Чеська Республіка
10.	28	Італія
11.	26	Румунія
12.	22	Естонія
13.	21	Об'єднане Королівство
14.	20	Киргизстан
15.	17	Ізраїль
16.	5	США (освітні)
17.	3	Австралія
18.	2	Німеччина
19.	2	Об'єднані Арабські Емірати
20.	1	Тайвань

РОМ-ПРЕС

Безробіття - причина еміграції з України

Про це говорив голова комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Геннадій Удовенко на круглому столі "Економічна еміграція з України: причини та наслідки", який проводив Інститут досліджень діаспори.

Найскладніше є ситуація в Закарпатській області, де рівень безробіття становить 47 відсотків. Кожен четвертий (а в деяких областях - кожен другий) українець не має достатньо коштів для забезпечення своїх прожиткових потреб. А що вже говорити про ромів, серед яких майже суцільне безробіття.

Туринська плацаниця об'єднає вірників

Тисячі вірників різних конфесій побували у Володимирському соборі у Києві, щоб оглянути Туринську плацаницю (з 1694 року місцем перебування полотна є Кафедральний собор м. Турина в Італії). Виставляється вона дуже рідко. З неї знято 8 копій, одну з яких, як вважається найкращу, було передано до Білорусії. Саме ця - Мінська копія Туринської плацаниці - прибула до України. Зі Львова свята реліквія "поїхала" до Києва.

Мільйони гривень - виявилися прихованими

Понад 100 фахівців Державної податкової адміністрації України під керівництвом заступника голови ДПУ, начальника слідчого управління податкової міліції Миколи Джиги спільно з дніпропетровськими податківцями, проводили масову перевірку підприємств і комерційних структур області. Як наслідок - бюджети усіх рівнів поповнилися після перевірки 2 тисяч підприємств 350 млн. гривень. Виявлено і філію одного з прибалтійських банків, що обслуговував і перекладав тьовові капітали в офшорні зони.

Московський музей ромського Голокосту

Фонд підтримки і розвитку ромської культури "Рома" (м. Москва) розпочинає програму по створенню музею ромського Голокосту, який планується відкрити 3 серпня 2003 року. "Ми просимо і впевнені, що міжнародні ромські організації допоможуть нам з матеріалами для музею. Ми хочемо співпрацювати з іншими громадськими об'єднаннями ромів усього світу, які нам допоможуть отримати фотографії, книги, інші будь-які матеріали, пов'язані з ромським Голокостом, особливо з радянський період."

Маєр Янко,

президент фонду підтримки

і розвитку ромської культури "Рома"

Матеріали просимо надсилати за адресою: 103495 м. Москва, вул. Варварка, 6, Західний блок, офіс 3-065, Росія. Тел./факс: +7-095-789 97 40

Піготівка Світового Конгресу

Для того, щоб згуртовано підійти до вирішення проблем ромів, що склалися у нових соціально-економічних умовах розпочалася підготовка до проведення 6-го Всесвітнього конгресу ромів.

Останній прокохив у Празі у 2000 році, де були присутні делегати від ромських організацій з 35-ти країн світу. Організатори вважають, що наступний конгрес, запланований на 2004, збере делегатів з 50-ти країн світу, включаючи Південну Америку, Азію, а також Європу.

Поки що Транс'європейська ромська федерація не вирішила остаточно, де прохидитиме конгрес, але найбільш вірогідно, що це буде Лондон.

"Нам необхідно підняти свої голоси на захист прав людини, - сказав один з організаторів - доктор Борис Мунтяну. - Цей конгрес повинен обговорити питання пригнонених, біженців, всіх тих, хто страждає від бідності."

За детальнішою інформацією звертайтеся: www.lafn.org/romanokongreso, e-mail: romanokongreso@lafn.org

Освітня дискримінація

У Європейський суд з прав людини у Страсбург подана заява 15 учнів-ромів проти Республіки Хорватії.

Європейський центр із захисту прав ромів нещодавно провів прес-конференцію у м. Загребі (Хорватія), де пояснив ситуацію з приводу поданої заяви.

Протягом багатьох років у ряді сіл Хорватії роми змушені відвідувати створені расові (етнічні) окремі класи в школах тільки для ромських дітей. Учбова програма, за якою велоса навчання, була значно скорочена порівняно з програмою звичайних загальних шкіл. В результаті цієї практики діти постраждали як емоційно, так і психічно. Через те, що вони не отримали необхідну кількість знань, вмінь, навичок для того, щоб продовжити далі навчання. У дітей виникло почуття зменшеної самооцінки, відчуження, недостатня самоповага.

Офіційна державна статистика вказує, що близько 60 відсотків ромських дітей відвідували і відвідують саме такі расові (етнічні) відокремлені класні та шкільні приміщення і, відповідно, були відкинуті мультикультурним освітнім середовищем.

П'ятнадцять ромських дітей з допомогою місцевого адвоката Ловарки Кутана за допомогою Європейського центру з захисту прав ромів подали позовну заяву проти Республіки Хорватії, Міністерства освіти, окружного відділу освіти м. Меджоуріє, а також дирекції шкіл сіл Ореховца, Маєнца, Курсанец та Подтурен. Позивачі вимагають:

- юридично визнати факт расової (етнічної) дискримінації стосовно ромських дітей;
- прийняти до виконання у вищезазначених школах офіційно загально затверджену програму і плани навчання;
- передбачити і компенсувати прогалини в освіті і не допустити продовження дискримінації (золяції) ромських дітей у окремих класах і школах.

errc@errc.org

ПОДІЇ ПОЛІТИЧНОГО ТИЖНЯ

ЧИ СТАНЕ РУХ ОСЕРЕДКОМ ДЛЯ ОБ'ЄДНАННЯ ЕЛІТИ НАЦІЇ?

3 травня в житті найпопулярнішої націонал-демократичної партії України - Народного Руху України - відбулася небуденна подія - XIII Всеукраїнські збори (з'їзд). У Центрі культури та мистецтв Київської політехніки зібралися 886 делегатів, 300 гостей. 70 вітчимизаїних та зарубіжних ЗМІ висвітлювали цю подію.

Із звітного доповіддю виступив голова Народного Руху Геннадій Удовенко. Делегати подякували Геннадію Удовенку за самовіддану працю, 808-ма голосами "за" (проти - 10, утрималися - 16) обрали новим головою НРУ народного депутата України, голову парламентського комітету з питань Євроінтеграції, экс-міністра закордонних справ Бориса Тарасюка.

З'їзд руху обирає голову з двох кандидатур (претендував на цю посаду також голова Харківської обласної організації НРУ Анатолій Семенченко).

Навряд чи треба нагадувати, що НРУ пов'язаний із іменем Вячеслава Чорновола. І розкол у ньому більше сприйняв Вячеслав Максимович. У одній із доріг, коли повертався із відрядження, потрапив у автокатастрофу, організаторів якої досі ще не розкрили.

Власне, напередодні з'їзду вже у деяких засобах масової інформації з'явилися замовні статті з компрометом на Бориса Тарасюка, мовляв, іздув у "Динамо" просити від футболістів грошей на проведення цього заходу. В мас-медіа напередодні обрання нового лідера НРУ висловлювалися різні припущення щодо того, чи здасть Геннадію Удовенку керівництво руху молодшому політику, залишившись його почесним головою або заступником. Удовенко ж неозвучено відмовився бути в НРУ "весьлиним генералом".

З приводу того, що принесло одолження в цій партії, член центрального провводу НРУ Лесь Танюк сказав:

- Зміна голови Руху викликана необхідністю започаткувати у партії новий етап, внести у її лави нову енергію. З обранням Тарасюка посилюється позиція Руху у правозахисному таборі і, зокрема, всередині "Нашої України". Бо ніні там є певна недооцінка Руху, хоча саме НРУ першим розпочав консолідацію всіх патріотичних сил навколо Ющенка.

Голова партії Реформи та порядок Віктор Пинзеник теж тієї думки, що обрання головою НРУ Бориса Тарасюка, який був членом політвиконкому ПРП, на користь справі. "Дай Боже, - сказав Віктор Михайлович, - щоб ті об'єднанчі настрої, які ніні панують у партії Реформи та порядок, він переніс і на Рух".

Борис Тарасюк був досвідченим дипломатом. Однак зміщений зі своєї посади Гарантом. Він був особисто причетний до розвитку відносин України з Росією та США, Угорщиною та Польщею, Румунією та Молдовою, країнами Балтії і Скандинавії, країнами Латинської Америки та Чорноморського регіону, такими міжнародними організаціями, як ЄС і НАТО, СНД та ГУАМУ. У 1993 році послом Тарасюком вдалося забезпечити одностайну підтримку України Радою Безпеки ООН у вирішенні суперечки з Росією щодо статусу українського портового міста Севастополь.

Борис Тарасюк у зверненні до делегатів та гостей з'їзду наголо-

сив: "Рух став першою силою, яка наприкінці 80-х у своїй програмі чітко визначила і проголосила основні засади побудови демократії, утвердження свободи слова, проведення соціально-економічних реформ у вільній державі для вільних громадян. Тоді ми виявилися не готові до ствердження демократії. Чи готові ми до цього сьогодні?"

Наголошуючи на необхідності якісного зміцнення НРУ, народний депутат України переконаний, що в державі треба встановити стандарти, які відповідають вимогам найрозвиненіших європейських держав. Боритися проти того, щоб влада зосереджувалася в руках якогось клану, купки олігархів чи окремої сім'ї, що використовують владу задля власного збагачення і чпляються за владу, всупереч волі народу.

Серед першочергових завдань партії Борис Тарасюк назвав "повне виконання програми Народного Руху України та блоку "Наша Україна", створення передумов для об'єднання всіх патріотичних демократичних сил, вирішення соціальних проблем, проблем економічного розвитку, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, реформування податкової системи, розбудови інфраструктури Народного Руху шляхом збільшення партійних осередків на місцях і наповнення їх роботи конкретним змістом".

Перед делегатами та гостями виступив лідер "Нашої України" Віктор Ющенко. Його слова, що присутніх у залі об'єднає біль за Україну, знайшли відгук у серцях усіх, крім недоброзичливців. Забігаючи наперед, скажемо, що вже через два дні після з'їзду (5 травня) Володимир Скачко в Інтернет-виданні "Версії" поодішився "познущатися" на Ющенком, назвавши його "Боягузливим месією", і над загальною нішніми соратниками, і над загальною "НУдаками". Журналіст звернує свою писанину тим, що опозиціонери, сперечаючись між собою, розкривають свої карти і таємні задуми. Як свої, так і один одного. "А влада, як той кіт Васюка з байки, слухає та їсть. Принаймні готується з'їсти".

Утім, Віктор Ющенко, не ховаючись ні від кого, прямо заявив: "Всі бди України - це не проблеми Конституції. Це проблеми влади". Бо сьогодні ми всі є свідками спробу провести конституційну реформу в Україні. Чому влада, яка

має 6% довіри, якій залишилися 1,5 року до закінчення каденції, пропонує фундаментальну реформу? За словами лідера "Нашої України", проблеми держави полягають у тому, що за два роки незалежності в Україні так і не сформувалася політична система, яка б гарантувала стабільний демократичний розвиток. Народний депутат звернув увагу на те, що для поліпшення функціонування системи влади в державі не обов'язково збирати 300 голосів депутатів або йти на порушення законодавства - варто лише прийняти низку законів, для чого достатньо 226 голосів народних обранців. "Давайте приймемо закони "Про Президента України", "Про імплементацію, незалежно від того, яка буде прізвище у глави держави, закон "Про Кабінет Міністрів України", - зазначив Віктор Ющенко, нагадавши, що останній законопроект неодноразово втєтувався Президентом, як і закони про пропорційні парламентські вибори та спеціальні слідчі комісії Верховної Ради.

"Найцінніше те, що парламент уперше за 12 років незалежності не став філією Адміністрації Президента", - наголосив лідер "Нашої України".

Ющенко закликав громадськість до широкої дискусії. Із травня почнеться проведення форумів "Нашої України" в усіх регіонах держави, метою яких є об'єднання всіх демократичних сил, для пошуку порозуміння і створення широкого політичного об'єднання. "Одинак не переможе на виборах. Йдється про команду, а не прізвище", - наголосив Віктор Ющенко.

У програмних тезах кандидата на посаду голови НРУ Бориса Тарасюка було й таке: "Відкриття Руху - новий виклик часу та потреб "інтелектуальної еліти".

Рух виник як вимога часу для відродження незалежності України. Для його становлення був запит у суспільства.

Сьогодні відродження Руху вимагає інтелектуальна еліта України для реалізації своїх ідей та життєвих устремлень.

Держава, до якої ми прагнули, знаходиться в небезпеці через дії правлячого режиму. Тому рух повинен стати осередком для об'єднання еліти нації, яка стане його головним провідником.

Сьогодні ні для кого не є секретом, що запорука успіху - єдина команда.

У Бориса Тарасюка є чітке бачення того, якою дорогою повинен йти далі Рух. Між тим, Рух повинен стати і на захист кожного рухівця, скривдженого беззаконням антинародного режиму.

На з'їзді обрано керівні органи партії.

XIII Всенародні збори (з'їзд) Народного Руху України прийняли Ухвалу. Її першим пунктом є звернення до Віктора Андрійовича Ющенка дати згоду на висунення його кандидатури на пост Президента України на виборах 2004 року.

Без об'єднання еліти нації, згуртування у громадсько-політичному об'єднанні з метою спільної участі у виборах Президента України 2004 року - змін у державі не буде!

Юлія Зейкан

Закінчення. Початок у номері газети за 7 травня ц.р.

Ношу в серці мрію - відкрити благодійну їдальню

Агіка Віраг (м.Мукачєво): Наші жінки, в основному, гуртуються при Церкві Живого Бога, де пастором Янош Йовнаш. Я туди дуже часто і газету "Романі Яг" приношу, інші видання. Перед моїми свої проблеми обговорюємо, радимо молодшим жінкам та дівчатам як і що зробити у важких життєвих ситуаціях. Беседи у нас, як кажуть, від сексу до господарства.

Кореспонденти. А не збираєтеся свою жіночу організацію мати? Адже в таборі жінок багато.

Агіка Віраг: - Вже розробили статут. Очолюватиме жіночу організацію ромок м.Мукачєва Тереза Шекета. Маємо добрі плани - хочемо, щоб була у нас окрема ромська клініка. Домагаємося, щоб у таборі був лікар-гінеколог. Разом із Церквою збираємо кошти, аби придбати будинок для ромської поліклініки. Один із наших ромів нам за половину ціни продасть будинок.

Задумів у нас багато. Мріємо про свою пральню. Вона б звільнила молодих жінок, особливо, де у сім'ях маленькі діти, старших від нелегкої праці.

Дуже турбує, що багато жінок, які раніше працювали на швейній фабриці, трикотажній - сьогодні перебувають, торгуючи на базарі.

Хвилює нас жіноче безробіття. А це ношу в серці мрію про благодійну їдальню.

Ольга Бумбі, заступник голови Виноградівського районного ромського товариства "Романо Дром":

Я хопила б повісти мову про матерів-героїнь. Відомо, що ромські сім'ї багатодітні. Зараз живеться важко жінкам. Ті з них, котрі є молодими матеріями, змушені сім'ями вижджати у Києві, де торгують польовими квітами. Діти допомагають, бо розуміють, що матеріям нелегко. До того ж, вони ромки, а ромок одразу впізнає кожен міліціонер. Навіть не можуть три-чотири пучочки продати. Правоохоронці забирають і штрафують.

Чоловіки-ромки шукають роботу в колгоспах. Коли знаходять її, то беруть до себе ще чотирих-п'ятьох на працю. Тоді можна сказати, що пощастило дітям, і малі взимку будуть мати хліб.

Соціальну державну допомогу отримують не всі сім'ї, бо безробітні. Тепер колгоспи бідні, не мають чим платити за роботу, як це раніше було до розпаду СРСР. Роми живуть на нижньому рівні. Багато з них не мають освіти,

**ЖІНКА ДАРУЄ ЖИТТЯ, ЛЮБОВ, КРАСУ
РОМНІ ПРЕЗЕНТО КЕРЕЛ ЛЕ ДЖІВІПНАСКЕ, КАМЛІПЕ, ШУКАРІПЕ**

навіть читати й писати не всі вміють. А що вже говорити про здобуття професії.

Однак, незважаючи на труднощі, кожна мати хоче свою дитину чомусь навчити, передати їй традиції, звичаї ромської родини.

Моя ненька все мріяла, щоб її діти були освічені, поважали старших, щоб у своєму житті чогось

Тому дуже зраділа не лише я, але й інші старші ромки, що живуть на Шахті, що хочуть підняти нам трудову пенсію. А потім дізналася, що лише на 5% - це десь на п'ять гривень... Чому тут радити? Звичайно, старших людей багато, і всім потрібно допомога, але якийсь же вихід має бути. Хтось повинен думати про ветеранів праці. Адже не тільки ромки, а й

мо створити свою організацію в Мукачєві. І питання про оплату - дуже своєчасне. Хоч би у цій справі міські, районні влади йшли нам назустріч.

Магдаліна Балог: - У жіночих організаціях повинні бути й старші жінки. Вони бережуть традиції, звичаї, культуру. Треба вчити молодих, що, скажимо, на таке свято, як Великдень, треба при-

му про неї. Сім'я пережила Другу світову війну, голод, але зуміла "прихистити" 50 дітей. До слова, будемо презентувати цю сім'ю на всю Одесу, а також область. Скажіть, а хіба не добрим прикладом виховують?

Одна з наших турбот - діти, молодь. Тут теж маємо деякі напрацювання. Національного краєзнавця Одещини стала Віка Му-

Агіка ВІРАГ

Ольга БУМБІ

Магдаліна БАЛОГ

Ганна РОШТАШ

досягли, могли за себе постояти, заступитися за ображених, допомогти, кому це потрібно, щоб не забували про Бога.

**ХТОСЬ ПОВИНЕН
ДУМАТИ ПРО
ВETERANІВ ПРАЦІ**

Кореспонденти: за нашим круглим столом присутня одна з шанованих ромок мікрорайону Шахта в обласному центрі Закарпаття Магдаліна Калманівна Балог. Залишившись без чоловіка (помер десять років тому) вона виховала трьох доньок. Вони одружені. Так що має і онуків. Просимо пані Магдаліну до слова.

Магдаліна Балог: Я рада, що жінки-ромки збралися разом. Є про що поговорити. Адже у ромських родинах жіночі плечі "несуть" багато: треба і про дітей дбати, і на роботу ходити, і про чоловіка не забувати.

Так уже повелося здавна, що нас беруть лише на найважчі роботи. Освіту навіть середню через матеріальну скруту не всі можуть здобути тепер, а в мої молоді літа про якусь спеціальність лише мріялося.

Двадцять літ пропрацювала в ДЕУ та ЖЕКУ, потім багато хворіла й трудитися вже не могла. Маю усього 86 гривень пенсії. Грошей лише вистачає на картоплю і макарони. А ліки які дороги! Я хворю - серце, солі...

Є своя хата, маленький городок та кілька соток, але сама робити на городку не маю сил.

більшість людей старшого віку в нашій Україні бідують нині. Немає за що купити й хліба інколи...

Хотілось би, щоб держава звернула на нас увагу, бо ж на кого нам ще надіятися, як не на уряд. Хіба що на Бога! Я у Бога прошу лише здоров'я, а ліпшого життя прошу у керівників нашої країни, в уряді, у Президента.

Кореспонденти. Ви пані Магдаліно, правильно сказали. Хтось повинен думати про ветеранів праці. Бо ж оті ніні рожевоюкі "діячки" будуть мати забезпечену старість - висидять у "білих домах" високої пенсії і службовців. У нашій редакційній пошті не мало скарг на чиновницькі і пенсійних фондів різних областей. Це ж бо вони мають слідувати за тим, аби правильно нараховувалась пенсія. І кожному...

Ольга Бумбі: - Порушено дуже важливе питання - соціальний захист жінки на старість. Чому ж найнижчі пенсії у ромок. Найбільше безробітних - серед ромок. Тому й нам потрібно створювати жіночі організації, аби разом відстоювати і свої права. Ми, наприклад, уже підготували всі документи, аби зареєструвати, себто легалізувати, нашу районну жіночу ромську організацію. Та де нам узяти кошти? Можливо, влада наша почне голос представляти від ромок Виноградівщини й підати нам назустріч - зареєструє жіноче товариство безкоштовно...

Агіка Віраг: - Ми теж думає-

берігати ліпші продукти, аніж звичайні дні. Економимо, але на Великдень мають бути у ромських жінок приготовлені і голубці, і відбивни, і салат із майонезом... Святкуємо вдома, інколи, що правда, в гості одна до одної заходимо - привітати, побачити щастя й здоров'я. І, звичайно, молимося в ці дні дуже - може, нас Бог почує на свято.

Зберігати історію, традиції, мову

Ганна Рошташ, голова Рахівської організації "Бахталі Лумє":

- Біди на Рахівщині - повнь, зсуви - значно об'єднали жінок. Адже тепер доводиться більше думати про родину. І дівчата, і молоді жінки, і наше товариство, як і чоловіки, зрозуміли: мусимо дбати про головне: не дати пропасти ромським традиціям, застаткам, мові. Працюємо і над розв'язанням суто жіночих проблем. А це серед наших турбот - виховання молодшого покоління. Тому й домагалися приміщення для школи, коштів на його ремонт.

Кореспонденти. Економічна ситуація в Україні нелегка. Всі ті питання, які хвилюють сьогоднішню жінку - безробіття, мізерні зарплати, малозабезпечені лікарні, школи і навіть питання ромської мови - все це залежить від стану економіки.

Але економічний розвиток повністю залежить від політики, проведення економічних реформ. І тому ромська жінка мусить активніше заявляти про себе у громадському житті.

Обличчя ромки - перше в Одесі

Жужа Дудучава, голова Одеської обласної організації "Романі збора":

- Наші одеські жінки активно включилися в громадське життя міста і області. Поки що таких активних жінок в Одесі п'ятдесят, по області - значно більше. Конкретних справ, започаткованих нами, уже є багато. Незабаром, наприклад, я буду представляти в театрі ромську сім'ю Катерини Михай. Ця родина сидітиме в першому ряду, а я розказувати-

які, переіграв у великому обласному конкурсі красунь. Намагаємося знайти порозуміння з представницями різних національностей, владою. І мушу сказати вам, дорогої подруги, що того, що нас, жінок, об'єднує більше, ніж того, що роз'єднує.

У мого покоління є прагнення передати все те, що прийшло до нас від наших матерів, молодшим. Скажу, раз уже взяла слово: "агітую" жіноцтво й власним прикладом: перемогла в конкурсі "Мадам Одеси-2003". Вперше ромське обличчя стало першим у місті Одесі.

Ясна річ, обов'язок товариства - вносити і свій внесок у демократизацію суспільства, в якому живемо, не можемо стояти осторонь і громадсько-політичного життя. Часті такій.

Кореспонденти. Ромська жінка, як і українка, румунка, угорка - берегиня домашнього вогнища. Приємно, що жваво обговорювалося й це питання. Водночас шлюся й про свої, віками встановлені традиції ромської сім'ї. Не байдужими залишилися до засідання ромських жінок читачки "Романі Яг". І не лише із Закарпаття. Після першої публікації (газета від 7 травня 2003 р.) вони з нетерпінням чекають продовження.

Ганна Рошташ: Серед наших жінок є й жертви Голокосту. Користуючись нагодою, скажу, що вони чекають об'єднаної допомоги від МОМ (Міжнародна Організація Міграції), інших фондів. Після нової трагедії - повені в Карпатах - до нас, у Рахві, Розтоки, де проживає великий ромський табір, прийшли зсуви. Пошкоджено через варварське хазяйнування у лісах немало будинків. Деякі сім'ї, одинокі старші жінки залишилися без будь-яких засобів до існування. Чи не буде так, що об'єднана допомога прийде запізно?

За круглим столом порушувалися й інші проблеми. Учасниці розмови висловили побажання, аби газета бодай раз на квартал давала жіночу сторінку.

Розмову за круглим столом вели Олія Зейкан, Світлана Шушкан

РОМ-ПРЕС

Словаччина

Перший судовий процес стосовно проведення незаконної стерилізації ромських жінок у Словаччині закінчився на користь лікарів. Ромці Моніці Бікарівій зі східнословачського містечка Гелніца, яка першою брала у ньому участь, не вдалося достатньою мірою довести твердження, яким вона звинуватила лікарів місцевої лікарні в незаконній стерилізації. За її словами, її стерилізували в 1986 році після других полові-

Тому вона вимагала від лікарні виплати грошової компенсації в розмірі 400 тис. словачьких крон та відсотків за прострочення. На суді її інтереси представляв відомий словачький юрист Ян Грубала, якого нещодавно призначили на посаду керівника управління по боротьбі з корупцією. У своєму інтерв'ю журналістам, пан Грубала сказав, що ця молода ромка стерилізована, очевидно, була, однак йому не вдалося зібрати переконливі докази.

В Словаччині працюватимуть ромські асистентки дитячих

лікарів. Теоретичній частині даного пілотного проекту навчаються у середній спеціальній медичній школі в м. Лучене. Курс проходить 25 непрацевлаштованих ромських жінок. Практичну діяльність у сфері охорони здоров'я ними планують розпочати у червні поточного року в Баньшобинстріцькому краї Словаччини. Метою діяльності асистенток буде допомога лікарям при тлумаченні з ромської мови на словачьку, допомога у проведенні щеплень та у інформуванні щодо епідеміологічної ситуації у ромських таборах.

ЯК ДИКІ ГУСИ ЗА ТЕПЛОМ

Сар дзіве папіня пало татіпен

(Закінчення. Поч. на 1 стор.)

Як не намагалася, але не вдалося дізнатися про те, скільки ж затримано у столиці ромських дітей та підлітків за чотири місяці 2003-го року. Бо ж серед юних втіквачів, схильних до правопорушень, хлопчики та дівчатка різних національностей. Є зі "стажем", є початківці. До прикладу, останнім часом у столиці затримано понад десять дітей і підлітків із Закарпаття, які жебракували. Я навіть розмовляла із кількома "заїждженими" дітьми. Спочатку вони мене сторонилися, але коли прийшла із воношенням - домашніми піржками, морозивом - розговорилися. Перед дітьми були картонні коробки, в які перехожі кидали, в основному, дрібні копійки. На день, як підрахувала, співставляючи різні оповіді, назбирувалося до п'яти-десяти гривень. Не так і багато, коли врахувати, що матері чи родичі, з якими приїздили здалеку, повинні платити щоденно за квартиру, найману найчастіше у дешевих спальних мікрорайонах, готувати їжу.

Дізнавшись, що під Києвом та у Київській області компактно проживають ромські громади, навідалася туди. І що цікаво: на весу літо суди з батьками, які володіють різними ремеслами, приїжджають і діти та підлітки. Нас запевнили в Ірпіні, а також і в Блій Церкві, що закарпатських ромів тут знають: вони потерпіли від повені. Старші привчають їх до діла: виготовляти ринви, труби для стоку дощової води і таке інше. На життя заробляють власною працею - виготовляють кошики з лози, продаючи їх за низькими цінами.

Та й, говорили, що роми такий народ, який нікому не забороняє приїжджати в столицю, міста її області та сусідні. Одне шкода: заробити за весну та літо у колгоспах, на різних роботах із кожним місяцем стає важче.

Трагедія в сім'ях (смерть матері чи батька), коли на руках одного залишається п'ятеро, шестеро і більше дітей різного віку (відома, що ромські сім'ї багатодітні), ведуть до жебрацтва. А немало бдиди наробила повнь у Карпатах, зруйнувавши домівки. Як правило, не хочуть просити у селах, де гадже теж не мають роботи й не можуть допомогти - раніше працювали на їх городках, виготовляли саманні цеглини для будинків.

Хочете знати мою думку - журналістки, котра знає ромів не на словах, а на ділі (працювала на початку газетярської дороги серед ромів)? І має серед них не лише у Закарпатті, а й інших областях друзів. Правове становище ромів давно потребує нового погляду. А стосовно міліції, то

скажу одне: багато її працівників без дивидендів, отриманих від цього населення, не жили б на широку ногу. Та це тема моїх нових "розслідувань" у столиці України. Скажете, я - крута, говорю про крутjаків. Одначе...

Тетяна Петрова,
м.Київ

Друга.

Потягло підлітка у мандри...

Із розповіді **Вільмоша Тітусовича Букова**, жителя мікрорайону Радванка:

Померла моя дружина від важкої, невиліковної хвороби - туберкульозу. А маля так і залишилося там, у лікарні. Вже два роки минуло по тій трагедії. Я спершу ходив, аби взяти документи на Давида. Мені відмовляли, із одного кабінету послали в інший... Так там маля й зали-

шилося, бо після смерті матері та моєї дружини, на мене впали й інші біді. Втратив роботу і став безробітним. Син, який був у інтернаті у Малому Березному, потрапив під поганій вплив: став неслухняним, почав курити. Я сам не палив тоді й був дуже розлючений, дізнавшись, що він смалить цигарки. До того ж, погано поведисся, вступав у суперечки зі старшими. Через якийсь час забрала сина сестра у м. Рівне, щоб разом із нею ходив до людей просити. Згодом він від неї утік. Ніби в Санкт-Петербурзі.

Рік тому подався шукати брата Артура другий син. Казали мені чужі люди, що в передачі "Жди мене" з Москви показували й його сина... Артуру 16 років... Я маю намір звернутися до юриста, щоб порадив, як повернути маленького Давида. Нехай поки що побуде в лікарні чи сиротинці, але документи оформлю, що він мій син.

З чого тепер живу? Збираю металобрухт і здаю. Можливо,

хтось повідомить точне місце перебування Артура. Зібрав би кошти й поїхав за ним...

Від редакції. *Отяку історію розказав ром із передмістя Ужгорода.*

Йому 37-й рік. Має руки, які багато чого можуть зробити. Але де знайти тверду роботу, коли багато підприємств не "встають" із колін? Довго не міг відійти, каже, від ударів долі. Тепер уже скопився. Боїться, аби не пізно.

Юліанна Камська,
м. Ужгород

На світліні Мирослава Горвата. *В.Т. Буков.*

Батько Атлії, час від часу крапаючи собі валер'янку, перебираючи у великій скрині сувої полотна. Побачивши, що вкрадено найкращі (десь на кілька тисяч гривень), мало не заплакав. Усього кілька днів не було його удома (дружина торік померла від ракової пухлини у шлунку) і таке трапилося.

Юні подорожувачі-ромі, яких доставили у кімнату при вокзалі, аби вранці передати службі, яка опікується дітьми та підлітками, схильними до мандрів (найчастіше це психо-фізичні відхилення), послушно з'їли бутерброди, випили чаю, і не роздягаючись, попросили переночувати на крислах.

Натомлений серпант це довго розпитував хлоп'ят, звідки вони, хто батьки, де навчались. Все записував у щоденник. Та згодом, коли привели у кімнату чотирьох замурзаних молдавчан (теж збиралися пливати морем), зовсім переключив увагу на них. Длі попросилися в туалет... І пропали...

Ромські громади у багатьох містах України неадекватно реагують на смерть одного чи двох членів родини. Діти та підлітки, полишені на самих себе, виїжджають у літні місяці на працю за межі області.

А що Атлії - сина відомого ромського майстра - дід, батько зналися на пошитті одягу для мастних і не зовсім ромів... То він, залишившись напівсиротою, і побачивши, що батько ось-ось переживе нову матір, поважав за краще датися з другом у мандри... Один із українських знайомих його дядька - колишній моряк далекого плавання - розказував так багато незнаного... Отож вирушили в Миколаєві або Одесі сїсти на корабель...

Протягом лише останніх півроку затримано у портових містах - Миколаєві, Одесі чимало охочих до мандрів. Правда, ромів серед них - лише кілька. І одеські, і вінницькі, і...

Ольга Іванова,
м. Миколаїв

Третя.

Малолітні путани

Із Діаню трапилася неприємна історія. Їй сказали, що у Львові є школа-студія, куди сам Ігор Крикунов набирає талановитих дівчат. Мовляв, через рік приймуть у танцювальну групу театру. Збралася, благо, після того як батьки-музиканти розлучилися, жила у тітки. Заробляла тітка торгівлею на базарі. Деколи і свою племінницю прилучала до роботи. Знала, де зберігаються гроші, виручені за товар, та й відкладене на старість. Отож, намовлена випадковою подругою, з якою познайомилася на дискотеці (представилася молдавкою), швиденько знайшла гроші, збралася... Квартиру не зачиняла, змітувавши пограбування (так подружка і її "брат" навчили). Квиток із селища до Львова було придбано компанією заздалегідь. У купе "друг" пригоїв дівчат вином. Вранці ж Діана опинила-

ся у порожньому вагоні. У сусідньому купе трапилося вбивство, і вночі міліція відчепила вагон...

Боліла голова - "друг" підлив щось у чарку. Без валяків, без речей, одягу, грошей опинилася одна у великому місті. Спроба без квитка проїхати в трамваї до центру міста, де мала знаходитися студія, закінчилася тим, що її затримали... Затим передали міліціонеру... Далі - допит, якийсь волятор. Коли випустили - до тітки не хотіла повертатися. Виручив "дружок"... І пішло-поїхало. Він завів компанією таких же бажачок стати "артистками". Дівчатка вирішили їхати у Рим...

Гроші сподівалася "заробити" грошей, аби віддати тітці, - у Римі відпочивають уже, починаючи з березня, багаті курортники. Одначе "компанія" так і не змогла знайти помешкання... А господар, який дав Діані ліжко-місце, виявився сутенером, котрого ще з ранньої весни, коли почався курортний сезон, вже пасла міліція моралі... Курортний "роман" був невдовгим...

Отяку історія трапилася з ромкою Діаню.

Інга Шутко,
м. Львів

Коментар адвоката правозахисного центру Товариства "Романі Яг"

Настає тепло, то підлітки, як ті дикі гуси, тільки й розмовляють про те, куди поїдуть батьки на заробітки. Хочеться їм, аби якнайдалі від рідних місць. Ясна річ, коли вони поділяють, то ніяких там історій не трапляється. Маю на увазі з втручанням правохоронних органів.

Я дев'ять місяців працюю у Великому Березному. Доводиться часто мати справу з підлітками, схильними до правопорушень. Найчастіше це дрібні крадіжки з проникненням у приміщення. Торік неповолітні викрали метал із колишнього цегляного заводу у с. Малий Березний. Невдовзі їх "вирахували" і довелось відповідати.

Ще один факт. Крадіжка з фірми "Агроліс". Четверо підлітків проникли у цех і вкрали 3-4 сокири, хардани для тракторів, різні запасні частини для автотранспорту.

Розмовляв із підлітками. Каються. Виявляється, хотіли ці предмети продати, аби мати якісь гроші та запізніле каяття не звільняє від відповідальності. Прикро, але доводиться говорити, що 17-літній Юрій Гунар відбуває покарання. Ніде не працював, вільного часу було багато. От і використував його не на те, що потрібно...

Скажимо, у неповолітнього Дмитра Каналоша уже були дві крадіжки. За третю вже судили.

Буквально перед Пасхою суддя Іван Йосипович Цибики розглядав справу у Великоберезнянському районному суді неповолітнього Івана Сурмая. Викликають з'явитися в суд, а підліток поїхав на хрін (так називають ромі весняні роботи) у Турці, Самборі...

Я провожу значну роботу з ромськими дітьми, підлітками з табору у Великому Березному, аби попередити їх про відповідальність за правопорушення. Та із батьками неодноразово зустрінаюсь. Адже їх приклад теж виховує. Пораз до мене звертаються із запитами: "Що вчинив мій син, аби позбавляти його волі від трьох до 6 років? Украв на 100 гривень взуття..."

Суд розуміє, що за одні "топанки" не можна скалічити життя підлітку, входять у його становище. Але краще не допускати крадіжок, втеч із дому. Із 19 чоловік, які скоїли ті чи інші злочини, до реальної міри покарання - позбавлення волі - засуджено 5 чоловік. А інші - 11 чоловік звільнені від відповідальності, а від кримінального покарання.

Серед загнаних 19 чоловік - добра половина підлітки. 80% порушень - крадіжки.

На обліку комісії у справах неповолітніх при райвідділі освіти та інспекції неповолітніх при рай- міськвідділах міліції - всі, хто скоїв правопорушення.

Підлітковий вік - нелегкий з різних точок зору. Тому всі ми маємо працювати разом - і батьки, і школа, і юристи...

Микола Дьордак, адвокат

День народження Львова

Львову - 747!!! Саме стільки років тому з'явилася перша письмова згадка про місто, заснована Данилом Галицьким. Цьогоріч свято міста Лева було перенесено із вересня на травень, і приурочено до свята Св. Юрія, що є покровителем Львова.

Впродовж майже чотирьох днів мешканці та гості міста стали свідками численних культурних заходів, таких як джазовий

фестиваль "Флюгері Львова", фестиваль кавальського мистецтва, фестиваль східних єдинокорств, молодіжний рок-фестиваль, численних естрадних та самодіяльних концертів, перегонів "горбятих" "Запорожців"... "Присемний" подарунок Львову на його свято зробила природа - такого буревію, який бушував 3 травня тут, напевно, ще не бачили, - за півтори години ураган, зі зливою та

градом, залишив без води і світла дві третини міста, повиривав із корінням дерева, рекламні щити, зрівав дахи та підтовп будинки, деякі вулиці міста перетворилися на справжні річки. На щастя, обійшлося без жертв, та 13 осіб постраждали внаслідок стихії. Незважаючи на погоду, свято таки відбулося, і численні шанувальники української поп-музики мали змогу ввечері послухати святковий концерт.

Марта Швець,
м. Львів

Міха Козимиренко

*Кали на серці туга -
В очач тривоги сум,
Ні слова вітки друга,
Лиш вир гіркотних дум.*

*Кали в вечірнім небі
Твоя зійде зоря,
Заччу в думках до тебе
Крізь бурі і моря.*

*Чей темна ніч тікає -
Чека нас світлий день
І неба сьмє без краю,
Гімля нових пісень.*

*Минають дні, мов краплі сьхожі -
Це я співаю в небути,
Мов пересічний перехожий,
Без слів зучних, без каяття.*

*І сталяю себе свідомо
В холоднім домі між дзеркал...
А скільки днів тих - невідомо
Й коли страшний мельком оскія?*

*Чекаю я, а що чекаю?
Весняних днів, що відцвіли?
Давно в вісах єме не літаю,
Мої вже бджали відцвіли.*

Товариству "Романі Яг" - 10

Як уже повідомлялося, товариству "Романі Яг" виповнюється 10 років. Про урочистості з цієї нагоди буде повідомлено додатково.

На світліні: Джордж Сорос. Представляти цього доброго друга ромів не треба. Завдяки йому іде до читачів і наша газета.

Зустріч перша

Микола Васильович Череповський, м.Кременчук Дніпропетровської області
- Чи багато ромів у вашому місті, чим вони займаються, де працюють, як святкують?

Ромів проживає у нас дуже багато. Точно не скажу, але, гадаю, тисячі дві-три буде... Серед них, є й чимало приїжджих. В основному, це місцеві роми-серви, але є і російські, і владхурі, і трохи кримських. Я сам - представник російських ромів. Чим заробляємо собі на життя? Переважно, люди наші займаються дрібним бізнесом, деякі збирають металобрухт. Багатих комерсантів серед ромів Кременчука немає. Нам би хоча б заробити на себе і свої сім'ї... В будень працюємо, на свята збираємося, приходять рідні, друзі. На недавній Великдень "розстаралася" дружина насмажила рибики, напекла пасок, відварила курку... Посиділи з сином, були і гості...

Якби тось кілька років тому наважився вжити словосполучення "державний обман", то скільки прозвучало б, м'яко кажучи, повчань типу, як можна так говорити, цього не може бути, і таке іше.

Але ж є окремі люди. Є закони. Свої і світові. Так чому ж у жодній країні світу найспритніші ділки, досвідчені менеджери не змогли так швидко випливати у мільйонери, мільярдери? А в нас стають, б'ють рекорди. І не власною працею, а за рахунок народу, недосконалої законів... Держава ніби "сердиться" на мільйонери, та вибирає гроші, останні збереження - у бідного населення...

Тобто вже забрала. Бо що означає 50 гривень, які отримують вкладники в ощадбанках? У деяких на рахунках були тисячі...

Чотири зустрічі

Власний кореспондент "Романі Яг" Володимир Бамбула зустрівся з представниками ромських громад із чотирьох міст України - Києва, Дніпропетровська, Кременчука, що на Дніпропетровщині та м.Сніжне Донецької області і розпитав їх про життя-буття. А оскільки травень розпочався зі світлого свята Пасхи, то розмова мимоволі торкалася й цього...

Зустріч друга

Микола Васильович Чукаленко, м.Дніпропетровськ
- Травень щедрий на свята. Чи є якісь традиції у дніпропетровських ромів, які б збереглися з року в рік, скажімо, під час святкування Пасхи чи інших весняних свят?

- Ми обов'язково постимося перед Пасхою - не їмо м'яса, риби, молочних продуктів. Але дотримуються посту не всі, то бажає. На Великдень жінки печуть паски, великі хліби у спеціальних формах чи в каструлях або навіть у відрях. Фарбуємо крашанки, смажимо м'ясо, сало, накупуємо харчів різних... І обов'язково йдемо до церкви - усе це святити. Потім, як усі добрі люди, сидіємо розговлятися, п'ємо потроху чогось міцного... Ходимо в гості один до одного...

А інші свята тепер майже не відзначаємо.

Наші роми, в основному торгують на базарах. Вони їздять у Хмельницький, Харків, Одесу на оптові базари, закупляють това-

ри, купляють патенти, платять за місце - і торгують туди. Тих, хто працює на державній роботі, одиниці. Жити якось треба...

Зустріч третя

Зіна Григорівна Відраско, м.Київ

- Знаю, що ви самі з Кишинєва... Чи ще багато ромських сімей з Молдови проживають зараз у Києві і як вам ведеться у столиці?

- Щоб сказати багато, так не, не дуже. Може, сім'ї двадцять. Так склалося, що мусили поїхати до Києва. Тут чимало ромів і з інших колишніх республік СРСР, ми просто тримаємося своїх. Разом працюємо і святкуємо також. І Великдень дуже гарно відсвяткували. Взагалі, роми зараз живуть на кшталт, ніж колись. Раніше, років 40-50 тому, що за свято було? Зідиється весь табір, чоловік двадцять-тридцять, вибір усього якийсь літр самогону і починають скандалити, часто таке бувало.

А зараз усі йдуть до церкви, святять паску, чекають свята...

Відкрито взуттєвий цех

За підтримки Карпатського фонду в рамках проекту "Сприяння соціально-економічному розвитку ромських громад у Карпатському Євро регіоні" днями в Ужгороді відбулося урочисте відкриття взуттєвого цеху Товариства "Бахтало Дром", який очолює здбний взуттєвик Золтан Пап.

На презентації цеху були присутні представники управління у справах національностей облдержадміністрації, Карпатського Євро регіону, лідери ромських громад, голови товариств, журналісти та інші.

Вхід у колишнє приміщення взуттєвої фабрики ім. Жданова, де раніше працював Золтан Пап, перетинає червона стрічка, над входом напис "Навчально-виробнича база "Бахтало Дром". Це приміщення Товариство "Бахтало Дром" взяло в оренду. 20 ромських спеціалістів тут виготовлятимуть взуття для ромських ансамблів.

Відкрив урочистості - представник управління у справах національностей облдержадміністра-

рації Марія Гаврилешко. Далі спеціаліст Карпатського фонду Тетяна Пащенко привітала працівників Товариства з відкриттям цеху, який працюватиме за програмою "Романет" і є новаційним, адже цей проект має велике значення і внесок для розвитку ромської громади. І це лише початок, бо у майбутньому проект вийде за рамки Карпатського Євро регіону. На зібранні виступив і привітав працівників Товариства "Бахтало Дром" Аладар Адам, шеф-редактор газети "Романі Яг", котрий побажав успіхів. Зокрема, він наголосив: "Це великий внесок у соціально-економічну розбудову

ромської громади й перемога над безробіттям..."

Усіх причетних до відкриття цеху, а також його майбутніх робітників, тепло вітали Аладар Пап, Борис Бучко, Наці Пап та інші голови ромських товариств.

На завершення урочистостей червону стрічку перерізали Марія Гаврилешко, Золтан Пап й учні виробничого комбінату.

Хай щастить вам, "Бахтало Дром", у ваших нових починаннях.

Волика Опаленик

На світліні: під час відкриття взуттєвого цеху (Золтан Пап перший справа).

Зустріч четверта

Іван Іванович Бамбула, м.Сніжне Донецької області
- Як живеться ромам на Донеччині?

- Про всю Донеччину не скажу, а в нашому місті, скажу відверто, ромам не до свят. Та й усім іншим також. Заводи не працюють, шахти також. Колись, ще років з десяти тому, у Сніжному всього населення було, якщо не помиляюся, близько триста тисяч чоловік. Тепер - близько 30 тисяч. І з ромами така сама історія. Якщо раніше тут проживало понад дві тисячі ромів, тепер залишилося - десь сто чоловік, не більше. Багато ромів у пошуках шматка хліба полишили свої домівки, виїхали в Росію, у центральну частину України. Та й там заробітків зараз нема, люди не мають змоги навіть повернутися додому. Та, якщо й повернуться, їм нині буде жити: їхні будинки й хатинки розібрані бомжами. А бомжів у нас повно.

Я знаю, що в Ужгороді видається всеукраїнська ромська газета, але ніде не могу придбати її. Я навіть за останню копію купив би нашу рідну ромську газету, щоб почитати...

Від редакції: Всеукраїнську ромську газету "Романі Яг" можна передплатити в будь-якому відділенні зв'язку. Передплата коштує 99 коп. на місяць.

Звертання до депутатів парламенту, міністрів

Прочитав у газетах, що серед депутатів Верховної Ради чи не 300 мільйонерів. Чимало з них виїхало на Першоукраїнську демонстрацію "боротися" за краще життя. Показують, маючи мільйони, що живуть погано.

А що тоді казати мені, роми, який отримув 108 гривень, що є далеко менше прожиткового мінімуму? Не вистачає одному, а тут ще на "шиї" хлопчик, котрому 9 років, та дружина, хвора на астму.

Немало ромів, пане міністре економіки Хорошковський (у вас доходи понад мільйон!), перебиваються з дня на день, пораз не маючи до пісного супу й шматочка хліба. Зі смітників роми збирають картон, металобрухт і здають за копійки! Хлопчик ходив просити на ринок, за що його будуть наказувати 30 травня цього року. Він постане перед Ужгородським міським судом. Нічого не крав, а просив...

Прощу Вас, панове депутати парламенту, міністри, порадити, як мені далі жити.

З повагою до Вас ром Йосиф Вароді, мешканець вул. Богатирської у м. Ужгороді.

НАРОД НЕ ПРОБАЧИТЬ ПОГРАБУВАННЯ О МАНУША ЧІ РІТСАРЕНА (ПРЕБАЧІННА) КОН ЧОВРЕЛ

Я бував в ощадбанках. Бачив черги, сльози стареньких, немінних бабусь, що до сходу сонця займали черги, аби отримати оті 50 гривень на ліки. Та немало з них поверталися зі сльозами додому з порожнім гаманцем. Упевнений: народ такого пограбування не пробачить.

А до чого призводить сьогодні подорожчання? Багато бідних, у тому числі й роми, які живуть у злиднях, шукають у сміттєвих ящиках різний непотріб... Адже хліб на Кіровоградщині та різні мучні вироби подорожчали. Чи може ром Володя, пенсіонер, скажімо, прожити місяць за 60 гривень? А ще ж потрібно купувати

ліки... Таких, як ром Володимир Григорович Ігнатенко, є немало серед ромів. Та на бідних місцеві влада не звертає уваги.

А в барах і ресторанах гуляє "бізнесова" братва зі своїми енергійними, даруєте на слова, холуям... Ніні, мабуть, вітністься заповіть Троцького: від кожного - за здібностями, кожному - по потребі. Тільки в дивовижних інтерпретаціях і варіаціях.

Зараз, схоже, у великій ціні стремління обдурити, обкрутити, об'їхати кривою дорогою. Як гриби після дощу, з'являються гл'ята, павучки, що мають нечесні прибутки. А бідні стають ще біднішими... Цю ж чекати від такого пан-

ства? Коли вони навіть від бідної ромської см'ї на замок закривають колонку, щоб не брали воду, бо немає можливості заплатити за якісь там комунальні послуги, яких взагалі не існує. А можливо, ромам потрібно шукати у сміттєвих ящиках і водоклопоти?

До речі, помічено, що чимало демократів навчаються у номекларно-елітної "комуністичної" частини гірших більшовицьких звичок - красиво жити за рахунок інших. І вони, ті комуністи і ці демократи, - ніби об'єдналися у єдиному поході до незаслужених привілеїв.

Один із письменників "комуністів-демократів" назвав їх

скорочено-грубовато, але влучно - "коти".

А потрібна ж справжня, а не "котяча" демократія. Кожен знає, від чого походить наймення нашої держави: країна. Неже і справді країна цивілізація?

Неже ми живемо в демократичній правовій державі, адже тут не те, що шматок хліба не дадуть, а й попити отієї простої водички?... Чому так ненавидять ромів на Кіровоградщині?

Можливо, на наступних виборах настане час ромській громаді обирати свого представника до місцевих органів, до Верховної Ради, який відстоював би і захищав інтереси і права ромів в Україні... А яка ваша думка, ромале?

Леонід Савицький, власний кореспондент "Романі Яг"

62 роки тому хати в Порошкові виглядали убогими халунами, як і 100 років тому. Тільки два будинки бачачі були під черепицею, а інші - під соломом. Обстаповка складалася з лавиць, стола, скрині, лежанки з жердин. Ті, котрим не вистачало місця на лежанці, спали на підлозі - на соломі.

Розповідь про бiрова і його синів і ромського табору, розташованого неподалік від центру одного з члн найбільших сіл Перечинщини, хотілося б повести з оповідки-легенди, почутої під час першого приїзду.

... І прибули суди однієї днини волохи. Звідки? Та з країни, що за швидкоплинними ріками, високими горами. Мали вони на собі незвичний одяг, і мова їх була незрозумілою сільським аборигенам. Покликали старого рома, який зі своєю родиною та ще кількома замешкав неподалік річки Тур'ї - швидкоплинної під час танення льодів і тихої в інші пори року. Місцевий поет Василь Діянч навіть вірша склав:

Річку Тур'ю навіть в бурю
Кури можуть перейти.
А без бурі навіть кури
Не замочать в ній хвости.

Ті роми уже були "своїми". Носили на ногах якісь дивні обуви (личаки-постолі), продавали різні речі з кованого заліза, а жінки заробляли ворожінням...

А волохи? Дивний то наряд - переповідали місцеві українці. Все з деревом наробляють: ложки витесують, джки виготовляють, коліски...

Нині у таборі - 148 хат волохів. А це - 1200 жителів. Решта - домівки ромів. Іх значно менше - 360 мешканців.

ВАСИЛЬ ГОРВАТ - ДЕПУТАТ ПОРОШКІВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ ДРУГОГО СКЛИКАННЯ - ПОРОДИЧАВСЯ З ВОЛОХАМИ. ТОМУ Й ЖИВЕ ТАБІР У МИРІ.

"Ото вже і справді хитрий ром!" - думалося, коли простувала до найгарнішої хати, що по вулиці Нахімова. Заходила суди члн не два роки тому усього на кілька хвилин (поспішали до обійсти ромки, в якій померла щойно народжена дитина). Тоді просили бiрова і депутата провести до неї.

- Усе, від хвартки і воріт, до прибудов, двору, та й сам будинок, - зроблено ось цими руками, - показує дві натружені долоні. - Допомога і дружина. Власне, хату споруджували на кошті, зароблені в Казахстані. Туди возив бригаду. За чотири місяці важкої праці виготовляли мільйон саманних цеглинок. Кожна родина здавала по 100 тисяч. Додо-му, скажмо, ми з дружиною привозили 50-70 тисяч карбованців. Не менше й інші. Будувалися, мали на осянь і зиму хліб і до хліба! Нині ж сутужно живеться і волохам, і ромам... Виїжджають у сусідні області - щось заробляють виготовленням дерев'яних ложок, колісок, підставок (і мистецтво праддів і ддів не забувається), просять допомоги від

людей. Була б якась робота - нікуди б не давалися. А так... не помирати ж з голоду...

Там, де закінчувалося село, ще так недавно бачила споруди (з усього видно - колгоспні). Тепер - одні руїни. Лише стіни з побитою, непридатною цегли, фундаменти без дахів...

Де ж сільська і районні влади? А, виходить, заплещували очі на оте варіянтю. Комусь на руку, очевидно, доведення до ручки господарських будівель...

Та повернемося до бiрова і депутата Василя Горвата, послушаємо його.

- Про власне життя багато не хочу розказувати. Знаєте, - задумується на якусь мить, - маю 43 роки, але відчуваю, що міг би, як

ТРИ НЕВІСТКИ: УКРАЇНКА, РОМКА І ВОЛОШКА

Таке й не наснилося б. А от у родині Горватів подібне поєднання. Дивна? Як для кого. Ще й підросла одна донька - дев'ятикласниця Жанна. Невідомо, кого кохає...

- Ми з Василем жили поруч. Дехто й нині каже: коли юнак із дівчиною двадцять разів на день

луженого працівника культури Ук-раїни, юриста Ернеста Бучка та нашого водія - голови обласного молодіжного товариства "Романі Червень", фотокореспондента Мирослава Горвата.

Наша дорога - тепер уже на вулицю Лесі Українки, де є цех, у якому працюють Горвати.

На подвір'ї ошатного будинку граються двос дівчаток. Охоче ста-

Мукачеві, Чопі... В Ужгороді є ресторан "Луксор". Його зводили віруючі з Перечина. Оздоблювальні роботи з дуба я робив... Уже чотири роки маємо ліцензію. Щомісяця сплачуємо податки до бюджету.

Тривалою вийшла у нас розмова. І про депутатські справи, і про діяльність як бiрова. Ясна річ, хвилює пана Василя, що доводиться людям іти шукати заробітків, просити, аби проголосувати родині.

Великий талант до дерева, праці з ним має старший син бiрова. Правда, задоволений і роботою середнього і молодшого.

- Буває, що доводиться увечері мені приходити й виключати світло. Дуже відповідально ставляться до кожної речі.

Колі Горват-старший розказує про синів, обличчя його з серйозного враз розгопожувалося. Бо ж його наука не пропала марно. Навчив слухати спів дерева, відчувати його "душу". І воно підкоряється...

- Василь зі мною почав працювати від дев'яти років. Будете з ним розмовляти - запитайте. Вже за ним й інші тягнуться...

І ось дошку відкладено, вимкнено верстат. Василеві - брати дозволили розказати, як їм усім працюється.

- Батько нас навчив цьому ремеслу. Кожні із братів (а трудносно всі, навіть коли батько відсутній) виконує окрему операцію. Я, наприклад, креслю. А вже за кресленням усе робиться. Бачите, ось ці двері...

Горвати - і старший Іван, і середній Василь, і найменший Юрій - про батька говорять із шанобою. Мати для них теж великий авторитет. Від батька перейняли любов до музики. Грають на гітарі.

- Маємо клієнта з Ужгорода. Для нього роблюємома 15 дверей. А нещодавно виконували відповідальне замовлення для Москви, - ділиться Василь.

Що за замовлення? Столи, завдовжки 2 метри 80 см і завширшки 1 метр 10 см...

Василеві - двадцять чотири роки. Напрочуд схожий на батька. Невисокого росту, смуглявий.

- Батькові завдячуємо і професією, та й усім. Кожен із нас, братів, має свою хату. Він навчив нас і приходити на допомогу тим, хто цього дуже потребує.

- І ще наш народ бішов уперед, якби було де робити. У таборі 150 коней. Навесні наймаються до людей і орють їхні ниви. Добре, що майже кожна сім'я має 10-15 соток. Є і морква, і помідори, хрін. Усе, що треба до столу. Садять і картоплю...

Олія Зейкан, табір с. Порошкове на Закарпатті

На світлиці Мирослава Горвата: подружжя Горватів; сини Василь, Юрій, Іван.

Талант до дерева

Таланто ко копачі

на цей мій вік (а природа ромам виділила на земне буття не так багато літ), значно примножити свій внесок у життя табору. Що маю на увазі? А навчання дітей у місцевій середній школі. З табору повинні навчатися понад триохсот хлопчиків та дівчаток. Але через негаразди - пораз нема в що взути, одягнути, чим нагодувати - пропусають заняття багато учнів.

Слухаю пана Горвата й пригадую, що свого часу ділилися ідеєю організувати бодай початкову школу в таборі - меншешим важко добратися зимою, та й розбиті дороги восени і весною. Дістаються до центру вже змучені...

Не вдалося поки що реалізувати ідею, яку багато хто із батьків підтримав...

- Я уже став спокійнішим, коли виступаю, пробиваючи "ідеї" навчання дітей нашого табору, підказани тими, хто із виборців довіряє... Кривити душею не можу, коли домагаюся щось украй потрібного нашим людям...

бачаться, спілкуються - ніякої любові не може бути. Ми ж, хоч і немало разів зустрічалися, а все ж не надавали одне одному...

Сьогодні у Горватів три невістки. Дружина пана Василя радо розказує про синів та їх обраниць.

Не віряться, що у такої молоді і привабливої свекруки вже і десятеро онуків...

- Котру з невісток найбільше виділяєте? - запитую.

- А кожна - то мій один палець, - відказує, затакуючи в очна раду пошмику. - Во до серця. Роботящі Лад у господарстві вміють дати.

Прощу познайомити з синами та невістками.

- Охоче, - відказує пан Василь. А дружина, з усього бачу, підтримує думку побувати у кожній молодій сім'ї, поспілкуватися.

... У моїх взуванках уже хлипає така от "морська" вулиця Нахімова. Важко долаємо її. Поруч сердито чавкає грязюка під червоними заступниками голови обласного культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", музиканта, зас-

ють до бесіди. Старша - першокласниця. Хвалиться, що вміє читати й писати, рахувати також. Тато у вільний час їй допомагає у науці "А це, - зізнаються обидві дівчатка, - він уміє гарно грати". Вони люблять слухати й співати під музику. Дідусь грає на баяні, а батько на гітарі.

Ми вже антрошки не здивувалися, коли при вході у майстерню побачили баян. Стояв у кутку. Уже знали, що то Василя Горвата - батька трьох синів і дідуса дівчаток.

- А я граю на гітарі, - посміхнувшись старший син. Це біля його новенького будинку споруджено майстерню (називають ще цехом).

У цеху пахне деревом, лаком. Він просторий. Два верстати. Видно, що працюють над виготовленням дверей. Коробка уже готова.

ВАСИЛЬ ПЕРЕГАН БАТЬКА, РУКИ ЯКОГО НАЗИВАЮТЬ ЗОЛОТИМИ

- Коні кувати вмію, підкови робити - теж (дід був ковалем на кілька сіл), по дереву знаю все: теслярські роботи виконую, дах кладу, ложки роблю... Сам їх (ложки) продавав у Верещьках ще дванадцять-тринадцять літ тому... Я такий: що раз увиджу, то відтворю. Меблі на кухню роблю, ламберію. Мушу вам, як на духу, зізнатися: теперки син Василь мене переганяє. Цех ось зробили, верстати купив. Даю синам можливість і самим працювати.

То Горват-старший розказував, коли ми ще сиділи в його світлиці. У його власному будинку і меблі, й багато чого іншого зроблено власними руками.

- Мені реклами не треба. Люди знають у Великому Березному,

Ромам пішли назустріч

Двічі на сторінках "Романі Яг" порушувалося питання освіти, вкрай злиденного життя ромів ряду сіл Мукачівського району на Закарпатті ("Чомонин: табір іде... куди?", газета від 25 вересня 2002 року та "За політичними пристрастями - людей не видно", газета від 26 березня ц.р.).

На виступі "Романі Яг" отримано відповідь голови Мукачівської райдержадміністрації В.О.Дядченка. Зокрема, у ній вказано, що з 1 вересня 2003 року буде відкри-

ГАЗЕТА ВИСТУПИЛА. ЩО ЗРОБЛЕНО?

то філію для навчання 35 дітей ромів у с. Чомонин. 2002-2003 н.р. освіту учнів ромів згаданого села проводить педагог Чомонинської ЗОШ І-ІІІ ступенів за скоригованою програмою. Старшокласникам створено необхідні умови для закінчення відповідного класу і проходження державної підсумкової атестації.

На виконання обласної цільової програми "Ромське населен-

ня на 2003-2006 роки" розроблено і затверджено відповідні заходи райдержадміністрації.

У режимі самостійних початкових класів проводиться навчання учнів ромів у селах В. Лучки, Павшин, Домбоки. Продовжують діяти філії для навчання дітей ромів при Сернійській ЗОШ І-ІІ ст., Житинській ЗОШ І-ІІ ст. №2, на території ромського табору, для них відкрито групи продовженого дня, забезпечується гаряче харчування.

Діти ромського населення отримали за рахунок бюджетних коштів учнівські зошити, забезпечені підручниками, харчуванням (молоко, булочки тощо).

З метою подолання негативних проявів серед дітей-ромів, які несистематично відвідують школу і займаються жебракуванням, проведено рейди "Урок", "Діти вулиці", "Вокзал".

На початку цього року Чомонинською сільською радою виділено кошти для закупівлі ліків, відромські сім'ї отримали безкоштовно антибіотики, в лютому цього ж року 15-ти бідним та мало-

забезпеченим родинам надано гуманітарну допомогу одягом, а у травні відділом освіти райдержадміністрації буде проведено в с. Серне районний фестиваль дітей шкільного віку ромського населення.

Між головою Мукачівського районного культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" (п. Лакатош) та Чомонинською сільською радою (Т.Т.Бахша) встановлено тісний контакт про співпрацю. Райдержадміністрацією розроблено районну програму "Ромське населення", яка є на контролі.

Цыгане
Тайны жизни
и традиции

Рэймонд Бакленд

Останнім часом все частіше з'являються книги про ролі і історію, культуру, ритуали, нинішнє життя, проблеми тощо. Серед них - перекладена з англійської на російську праця Реймонда Бакленда "Цыгани. Тасмніці життя і традиції" (видавництво "Файр-Прес, Москва, 2003р.)

Книга цікава тим, що автор, сам наполовину ром, досконало знає традиції та звичаї ромського народу, їх посвячення життя, побут, лікування хвороб, засоби "знаходження багатства" тощо.

Читачі познайомляться з ромськими звичаями й обрядами, магичними помічниками ромських ворожок - амулетами

й талісманами, знайдуть тут і народні ромські рецепти ліків проти різних хвороб, дізнаються, як лікувати домашніх тварин, захистити себе від наврочень, як привернути удачу і гроші, і таке інше. Дуже цікаві розділи "Довгий шлях", в якому йдеться про історію, походження та розселення ромів, а також "Дорога до Бога" - про релігійні уявлення і ритуали ромів.

У книзі "Цыгани. Тасмніці життя і традиції" чимало малюнків, фотографій, легенд, заклинань... Завершує її розділ "Словарик романс" - такий собі невеличкий російсько-ромський словничок.

Одна з найбільш хвилюючих форм магії, до якої вдаються найчастіше, - любовна магія. Це позитивна форма магії, що дає щире насолоду. Вона призначена для всіх закоханих, її можна застосовувати до всіх обставин. Те, що корисно при залицянні, може виявитися корисним для молоді і для тих, хто давно живе сімейним життям.

Любовний вузол

Вузли здавна застосовувалися в чаклунській практиці. Їх можна використовувати в будь-яких ситуаціях - як у випадку залицяння, так і для молодих сімейних пар.

Іврал Фергус зі своїми братами і сестрами провела весну, літо й осінь на кордоні Англії з Шотландією. Узимку вони перейшли кордон і направилися на південь, щоб провести холодні місяці в англійському графстві Суссекс. Під час перебування на півночі Фергуси мандрували уздовж шотландського боку кордону, часто в безпосередній близькості від відомої стіни Адріана, між Лінтоном і Дамфрісом. Відповідно до однієї з легенд, на пагорбі Лінтон-Гілл жив жадливий дракон, якого згодом убив місцевий герой. Він прикріпив до свого списа шматок палаючого торфу й втикнув його в горло дракона.

Іврал закохалася у свого троюрідного брата Денієла Янга, красивого кароокого юнака, який самостійно вивчав право і сподівався коли-небудь стати одним із перших ромських юристів. Їхнім родинам подобався цей союз, і усе здавалося уже вирішеним, як раптом Денієлу запропонували роботу кур'єра в юридичній фірмі в Глазго. Він сказав Іврал, що це прекрасна можливість ознайомитися з досліджуванним предметом і шанс для подальшої кар'єри. Вона була рада за нього, але боялася довгих зимових місяців, проведених удалині від коханого, тому старла Лі, "пгуре дая" племені, навчила Іврал тасмніці любовного вузла.

Ромське суспільство відрізняється крайнім ступенем чоловічого шовінізму. Племям керує рада старійшин-чоловіків. Усі рішення, важливі і не дуже, приймають чоловіки: де розбити табір, хто чим повинен займатися, коли і куди відправлятися в дорогу і навіть кому на кому женитися. Але є одна жінка, - звичайно, бабуся або прабабуся родини, - яка має незаперечний авторитет. Її називають "пгуре дая" (від слів "пгуре" - стара і "дая" - мати). Вона не обов'язково шувани (відьма), хоча часто виконує і цю роль. Рішенням чоловіків беззаперечно повинні підкорятися всі представники племені, але в багатьох випадках, перед тим як оголосити своє рішення іншим, вони спочатку викладають його пгуре дая. Якщо вона киває, то чоловіки йдуть і повідомляють своє рішення всьому племені. Якщо ж вона

виражає несквалення, то глава племені повертається до старійшин, і вони намагаються придумати щось інше. Остаточне рішення завжди таке, з яким згодна пгуре дая.

Отже, ця мудра представниця племені відвела Іврал в бік і подала їй таке.

Бути далеко від очей коханого ще не означає втратити місце в його серці. Він повинен думати про тебе вдень і вночі, поки знову не зустрине тебе. Для цього ти мусиш зв'язати його серце зі своїм. Візьми шматочок тканини від його одягу, наприклад від сорочки або діло. Це повинна бути рч, що він використовував багато разів. Ідеально, якщо це буде шматок, відрізаний від близни, від сорочки або від майки. На цьому шматочку потрібно написати його і своє ім'я й обвести серцем.

За давніх часів дівчата вишивали імена і серце, думаючи про кожного стібку про те, як добре їм буде разом. Сьогодні молоді використовують фломастер або ручку. Можна і так (хоча якщо ви дійсно хочете вкласти в ці дії максимум енергії, то варто вишити імена ниткою), але ви повинні обов'язково зосередити думки на вас обох. Імена пишуть зеленим кольором, а серце виводять червоним.

Потім згорніть тканину за довжиною в тонкий щільний валик, зав'яжіть його вузлом посередині і зробіть по одному вузлі на кожному кінці - всього три вузли. Зав'язуючи середній вузол, вимовте вголос його і своє ім'я. Зав'язуючи вузол на іншому кінці, повторіть його ім'я.

Носіть зав'язаний вузлами шматок тканини на своєму тілі три дні. Можна ховати його під близною (наприклад, уночі - під нічню сорочкою або піжамою). Після закінчення трьох днів передайте тканину своєму коханому і поцілуйте його. Він повинен завжди носити цей шматок при собі і тоді не забуде вас, ви постійно будете в його думках.

Іврал зробила такий амулет і передала його Денієлу. Він помітив його у свій "путг" - мішечок, що увесь час носив на шії, під сорочкою. Коли навесні Іврал повернулася в Шотландію, Денієл зустрів її обіймами і закрисягся у своїй любові.

Такий талісман можуть використовувати чоловік із дружиною, мати із сином - словом, усі, хто бажає зберегти любов один до

одного на час розлучення. Такі вузли часто роблять і передають як жінки чоловікам, так і чоловіки жінкам.

У любовній магії особливо цінуються вузли, зроблені самою природою. Великою удачею вважається знайти виноградну лозу або гілочку верби, що звилася вузлом. Багато хто з ромів вірять, що такі вузли роблять духи або феї. Якщо чоловік знаходить подібний вузол і кладе його під матрац жінці, яку любить, то, відповідно до давнього повір'я, вона відповідь на його любов. Звичайно ж, це справедливо і стосовно чоловіка, якого

два пасма волосся коханого непомітно зв'язати у вузлик, то він не зможе забути вас або кинути.

Якщо жінка зможе підбратися до сплячого чоловіка і, не розбудивши, відрізати в нього пасмо волосся, то він буде любити її доти, поки та носить це пасмо із собою. Однак якщо вона розбу-

Любовні заганяння і змови

жінка любить і намагається прихилити до себе.

Амулети з волосся

Це один сильний засіб з'єднати людей або не дати їм розлучитися - взяти від них локон волосся. Волосся варто зрізати в період зростаючого Місяця. Зв'яжіть локони в один вузол червоною шовковою ниткою або стрічкою. І знов-таки, зав'язуючи вузол, уявіть собі двох щасливих людей і приговорюйте:

*Кай про ггам, аврі авел,
Камлиге мйро авла манца,
Кана вов заджал.
Ласа ме авва.
(Коли сходить сонце,
Любов моя буде зі мною.*

Коли воно заходить,
З нею буду я.)

Носіть цей вузол у медальйоні поруч із серцем. Це талісман угорських ромів.

У Тіролі роми вірять, що гриви коней сплутує пустотливий демон Шагрень і не слід розплутувати ці вузли, не проговоривши: «Чина ту джид, чин пекла балу джіден» («Живи ти стільки, скільки буде жити це волосся»), а в Європі вважається, що вузли з волосся роблять відьми і що їх не слід розв'язувати з боязню зруйнувати чаклунство. Роми вірять, що шувани можуть зав'язувати удачу або невдачу у вузли, і завжди підозрюють, що вузли з волосся зроблені саме відьмами.

Вважається також, що якщо

дить його або її хто-небудь помітить за цим заняттям, чоловік ніколи не полюбить її.

Для того, щоб похитити з тривалем романом, відріжте пасмо волосся свого коханого (або коханой) і спаліть його при світлі молодого Місяця. До наступного молодого місяця ви розлучитесь.

Роми з Нью-Фореста носять амулети, зроблені з гриви або хвоста поні. При цьому поні повинен бути р'яким. Волосся сплітають косичкою, роблять з неї кільце і носять як браслет, що приносить удачу. Іспанські роми віддають перевагу волоссям з хвоста гндіо кобили. Вони вплітають різні амулети в косу, зроблену з цього волосся.

Молода королева скинута

В Угорщині проводиться конкурс дівчат на звання юної ромської королеви. Журі конкурсу обрало 15-річну Брігіту Ботш королевою краси Угорщини. Проте через два дні вона була дискваліфікована, оскільки за умовами конкурсу стати його учасницею можуть лише дівчата, яким виповнилося 16 років. Юна Жужа Будай, яка взяла участь і не перемогла, була оголошена новою переможницею.

Пані Андраш Ботш, мама скинутої Брігіти, поскаржилася на організаторів конкурсу, оскільки вони відповідальні за порушення "мирного повсякденного життя дочки і викликали глибоке емоційне потрясіння Брігіти".

Вона також повідомила, що менеджер конкурсу і директор Національного культурного центру подзвонив їй, "коли ми всі ще святкували перемогу", з вимогою відіслати корону в Будапешт. Не було ніякого вибачення за "шкodu", що була завдана сім'ї, нічого не йшлося про те, що організатори конкурсу повинні компенсувати моральні витрати.

"Моя донька була допущена до участі, хоч інші дівчатка були дискваліфіковані ще до початку конкурсу. У нас не було навіть наміру обманювати кого б не було. Ми запевнили апляційну форму самі у день конкурсу, показали членам журі свідectво про народження. Проте організатори конкурсу залишили своє рішення без змін."

Марцал Вінальш з Будапешта

У кожного з нас завжди щось буває вперше. Перший несвідомий подих після народження, перший крок, перше слово, перше кохання... До цього тремтливо-ностальгійного переліку неодмінно додаються ще два надзвичайно дорогих слова - "перша вчителька".

Була така і в мене. Чепурна Віра Іванівна...

Наші з нею життєві шляхи "перетнулися", коли батько мій повів мене за руку до школи у перший клас. Сталася це в мальовничому селі Красносілля Чигиринського району, що на Черкащині. Зараз, вдячно озирнувшись назад, у своє, хоча і нелегке, але щасливе дитинство, можу з цілковитою впевненістю констатувати, що Віра Іванівна Чепурна блискуче виконала свою почесну місію першої вчительки, а її мудрі поради та настанови стали для нас, малюків, своєрідним трампліном у світ великий та широкий.

Віра Іванівна ставилася до всіх нас добре, але до ромів з особливою доброзичливістю. Саме мені (так сталася) випала щаслива нагода стати, скажемо так, "фаворитом" нашої першої вчительки. Втім тоді я цього, напевно, ще не розумів. Просто гадав, що іншаке і бути не може: всі люди (і не тільки вчителі) повинні ставитись одне до одного добрим чином. Як я пірво потім розчарувався... А вже!

Чому вона обрала мене серед усіх інших - у той час не розумів. Лише пізніше, поставивши себе на її місце, раптом подивився на учнів лагідними очима своєї першої вчительки. Теплими, добрим очима, якими вона сумно дивилася на одягненого у блажен-

Заповітне слово Гіндоско лав

ку одяжину і геть стоптану взувку чорнявого ромського хлопчика, який завжди віддано стежив за кожним її рухом, допитливо вбирав у себе кожне її слово...

Віра Іванівна частенько забирала мене до себе додому, гудувала, потім разом сідали за стіл і читали по буквах буквар... Зараз згадую, і очі зрадницькі починають кліпати... Як вона брала мою руку у свою, і ми разом виводили у зошити мое перше слово - "мама"... Вона навчила мене читати, разом з іншими водила на екскурсію до лісу, відкриваючи юним, чистим душам таємниці матинки-природи, допомагаючи краще розуміти навколишній світ. Саме Віра Іванівна залучила мене до участі в художній самодіяльності: коли я вперше виступав у клубі - на сцені - співав і танцював не лише ромські пісні, танці, а й українські, вона щиро раділа моїм скромним успіхам.

Вона давала мені одяг, який залишався, коли її власні сини виростили з нього...

Якби таких вчителів, як Віра Іванівна Чепурна, було більше, навколишній світ для багатьох ромів значно розширився б, - завдяки знанням, які вони мали б змогу отримати в процесі нормального навчання. Але, на превеликий жаль, сьогодні, особливо на Кіровоградщині, превалюють інші цінності... Для деяких горе-педагогів кожний окремих клас - суцільна маса, серед якої

примітним "зоряним" блиском яскраво "сяють" любі дітки різнокаліберних начальників та домогосподарів міні-олигархів.

Приміром, у місті Новоукраїнка Кіровоградської області нещодавно відбувався конкурс на звання кращого учня року. Знаєте, чий напрохот "розумне дитинча" вибороло перше місце (хоча перед цим мало величезні, м'яко кажучи, так до кінця і не вирішені проблеми, з написанням диктанту у одному з ключових етапів змагання)? Так! Ви правильно зрозуміли. Дочка районного чиновника... Де вже тут заримитити - серед загальної срірї маси - неприємну ромську дитину? "Скоріше б" воно закінчило та десь "здімліло", аби не псувати пристойну картину загальної успішності", - так міркують окремі ділки від педагогіки...

Частенько перебуваючи у журналістських відрядженнях, буваю у різних школах, але таких, як моя перша вчителька, ще не зустрів. Ось таких, які за "гостинцю" можуть залюбки поставити "погрібну" оцінку (бали) - скільки душа бажає! А от, щоб взяла руку ромської дитини у свою і разом виводили на папері її перше заповітне слово, - на жаль... А якщо й запиташ про щось подібне - неодмінно побачиш у здивованих очах: "Мені що, за це зайві десять гривень накинути?"

Після того, як наша сім'я переїхала до степової Кіровоградщини, я не полишав зв'язку з Вірою Іванівною, постійно листувався. Аж до того часу, як на початку березня 1988 року отримав короткого сумного листа від її чоловіка.

Відтоді минуло вже 15 років, але перед моїми очима частенько постають - розбурхані ностальгією-примхливою увагою, - два прозорих силуети у затішній оселі: усміхненої, напрохот вродливої жінки і трох розгубленого ромського хлопчика. Його маленька, дитяча долонька у м'якій і теплій, лагідній жіночій правці, яка допомагає йому невпевнено виводити перше в його житті слово - "мама"...

Ні він, ні вона не знають, що через багато років той маленький хлопчина раптом зрозуміє, що це заповітне слово було адресовано і тій турботливій жінці. Його другій мамі. Першій вчительці - Вірі Іванівні Чепурній...

**Леонід Савицький,
власкор "Романі Я",
Черкаська
Кіровоградська області.**

На світлині: Віра Іванівна Чепурна.

СЛОВО ВЛАДИ ЧЕРГОВА ЗУСТРІЧІ У ПРЕС-ЦЕНТРИ ЗА ГОЛОВОЮ ОДА

Зустріч із представниками ЗМІ губернатор І. Різак розпочав з оцінки зустрічей Л. Кучми з В. Путіним та з представниками Ради Європи і відзначив велике значення цих зустрічей.

Далі І. Різак проаналізував відзначення Дня Перемоги, ашанування ветеранів Другої світової війни.

Під час розмови з народним депутатом України Іштваном Гайдошем було обговорено питання щодо будівництва угорського драмтеатру в м. Берегове й закінчення будівництва ЗОШ №10 з угорською мовою навчання.

Вирішувалося також питання з народними депутатами про ліквідацію наслідків повеней, зокрема і зсувів у Рахівському і Тячівському районах. Створена комісія і виділені кошти, які частково уже надійшли.

І. Різак повідомив, що мав розумову з Генеральним консулом Словаччини в Ужгороді М. Біганічем. Присутнім був і голова культурно-освітньої організації "Матице Словенська" у Закарпатті Й. Гайніш. На зустрічі порушувалося питання про створення окремого освітнього закладу зі словацькою мовою навчання на базі Ужгородської ЗОШ №20.

Голова ОДА І. Різак повідомив також, що порушувалися соціальні проблеми ромського населення на зустрічі з лідерами ромських громад і головами товариств. Чимало актуальних питань було вирішено на цій зустрічі. Наприклад, недовідвізані організації ЗОШ №13 отримає новий комп'ютерний клас і буде зроблено відповідний ремонт. Значну допомогу обласна рада надаватиме під час проведення фестивалю ромської культури, який відбується у червні. Губернатор теж запропонував внести пропозицію щодо створення ромського національного театру, а присутній на зустрічі заступник голови облради Е. Нусер пообіцяв винести дане питання на найближчій сесії обласної ради.

В. Опаленик

РЕПЛІКА

"Золота" тополя не стала уроком

Неодноразово жителі мікрорайону Шахта, де знаходиться й офіс редакції "Романі Я", звертались до "владних мужів", аби брати тополя, яка ось-ось упаде на будинки чи електричні стовпи. Влада наша демократична. Отож сшаменулася лише тоді, коли дерево впало на будинок, пошкодивши не лише його, а й електростовпи, дроти.

Тополя виявилася "золотою" - понад 10 тисяч гривень із міського бюджету Ужгорода, аби у будинки жителів після перерви у кілька днів знову світла лампочка Ілліна та й був полагожденний дах. З цих причин мало не зрівнявся і випуск нашої газети...

Втім, випадок із "золотою" топлею не став уроком. Жителі цього мікрорайону знову звертаються до нас (аналогічні звертання, за їх словами, були у мерію); кілька дерев при сильному вітрі повторять історію з "золотою" топлею.

Вл.Інформ.

Роми - мандрівники в Бельгії

1. ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

В Бельгії розрізняють 4 групи ромів:

Вояджі: нащадки колишніх кочівників. Етнічно їх не можна вважати ромами, але їхні культури досить схожі. Вони мешкають у караванах та будинках. Мова спілкування в них датська і французька. Досі вживають слова з рідної мови, яка називається "баргонс". Вояджів налічується близько 7 тисяч.

Маноучі: сітні в Бельгії, так само як у Франції, Швейцарії та у частині Німеччини, називають себе "маноучами". Вірогідно, що вони є нащадками єгиптян, які прибули в Бельгію у 1421 році. Іх ще називають "першою міграцією". Маноучі здебільшого мешкають у караванах. Вони спілкуються двома мовами: сітні ромською і мовою регіону, у якому проживають. Більшість із них сповідує католицьку віру, деякі належать до християнського руху "знову народжених". Іх близько 1500.

Роми: роми Бельгії, які називають себе ромами. Вони з'явилися у середині 19-го століття і ще називаються "2-ю міграцією". Їхня мова спілкування - влахська романес. Розмовляють також французькою. У Фландрії діти починають вивчати датську, але лише якщо йдуть до школи. Роми живуть напівосіло: влітку кочують, а взимку живуть у таборах. Сповідують віру християнського руху "знову народжених". Іх - до 750.

Вояджі, маноучі і роми мають бельгійське громадянство.

Рома: велика кількість східно-

європейських ромів подалася до Бельгії, особливо після знищення "залізної завіси". Іх ще називають "3-ю міграцією". Тут нараховується близько 20 тисяч рома. Більшість із них мають громадянство країни, з якої походять, і лише невелика частина має легальний дозвіл мешкати у Бельгії.

2. УМОВИ ПРОЖИВАННЯ

У Фландрії і Брюсселі є тільки 28 офіційних кемпінгових зон - для проживання 400 сімей. 400 інших мешкають у караванах у приватних зонах. Інші живуть у будинках.

3. ОСВІТА

Дослідження, проведене в 1994 році, показує, що 94,6% дітей вояджів зареєстровано як учні шкіл, але відвідує їх лише 80,3%. Дітей маноучів шкільного віку нараховується 81%, але всього 67,8% ходять у середню школу. Серед старших учнів 18,8% дітей відвідує школу. Це низька цифра.

Між бельгійськими ромами жоден не має вищої освіти. Одиниці починають навчання в університетах або інших вищих навчальних закладах. Це, як правило, емігранти зі Східної Європи.

3. Працевлаштування

Дослідження показує, що 52,9% ромів живуть на соціальному забезпеченні, 26,7% працюють на себе, 14,7% влаштуваються на тимчасову роботу, 5,7% мають інші джерела заробітку. Треба зазначити, що у Бельгії роми надають перевагу роботі на себе. Ті, хто працюють на інших, мають малі заробітки. І робочий графік для виконання соціальних і сімей-

них обов'язків їх не влаштовує. 52,9% поєднують соціальне забезпечення з нелегальною роботою. Для тих ромів, які живуть, у країні без офіційного дозволу доступний лише ринок нелегальної праці.

4. ПОЛІТИКА

Політика щодо умов проживання

В Бельгії тільки у Фламандському регіоні визначена політика стосовно ромів.

У 28 муніципальних районах, після тривалої боротьби, було створено кемпінгові зони для ромів. Ця політика розпочалася у 1974 році. Останнім досягнутим стало те, що фламандська офіційна влада почала підтримувати побудову нових кемпінгових зон і створення нових місць. Бюджет, близько мільйона євро, використовується для ремонту вже існуючих стовпів та кемпінгових зон.

У Валлонії можна назвати лише одне місце офіційним. Така сама ситуація у Брюсселі.

У Бельгії догочасні зупинки не є дозволеніми. Отже, роми часто переслідуються законом. Лише деяким, після домовленості, дозволяють зупинитися на 5-10 днів.

Політика щодо соціальної допомоги

У 1977 році був створений Фламандський центр соціальної роботи у караванах. З 1999 року цей центр став частиною Фламандського центру меншин, заснованого через низьку визначеність політики щодо фламандської меншини. У цьому центрі з ро-

мами працює 12 робітників. Велика увага приділяється також міжкультурним переговорам.

Політика щодо освіти

Закони, які стосуються інших меншин, не розповсюджуються на ромів, оскільки основним критерієм для зараховування до цільової групи є місце народження матері. А оскільки більшість ромів проживають на території Бельгії тривалий час, вони не вважаються групою, яка потребує спеціальних заходів. Ситуація мала б змінитися із набранням чинності спеціального декрету.

Для дітей кочових ромів діє три школи з двома додатковими викладачами та додатковими коштами (на транспорт). Проект почався у 1995 році. Його результатом було те, що майже половина ромських дітей почали відвідувати початкову школу, хоч і нерегулярно. Але у вересні 2002 року проект припинили.

У Валлонії та Брюсселі лише деякі школи виявляють підвищений інтерес до ромів.

Ніяких змін щодо політики у сферах працевлаштування, здоров'я та культури у Бельгії не відбувалося.

Роми, котрі нещодавно емігрували, вважаються бідняками чи нелегалами. Біженцям надається стандартна допомога. Через певний час їх визначають нелегалами. І для них не має ніяких закинів. Тільки депортація. Але, оскільки депортація за межі країни у великих розмірах не є звичайною, тисячі ромів живуть у країні за рахунок благодійного чи нелегального бізнесу. У рамках бельгійського закону вони мають право на необхідну швидку медичну допомогу.

**Матеріал для друку підготувала
Наталія Попович**

Поради від Ради
Драбаріне клятиє Рада
з 20 травня по 3 червня.

Овен - цього тижня матимете багато роботи, певне непорозуміння та гостей. Але будьте уважні до свого здоров'я, не зловживайте алкоголем...

Телець - у вас будуть невідкладні справи, начебто незначні, але, якщо їх не зробити, ви не зможете досягти своєї мети...

Близнята - готуйтеся до великого банкету, але це буде не лише ваш день народження. Гроші отримаєте трохи пізніше, ніж очікували...

Рак - останнім часом ви по-іншому ставитеся до давніх знайомих, але змінюється ви, а не вони. Не критикуйте, а робіть висновки...

Лев - не падайте духом, займайтеся житловими питаннями. Купівля та продаж майна або хоча б ремонт будуть успішні...

Діва - подорож, яка відбулася нещодавно, поставила перед вами складні питання. Вирушіть їх. У фінансових справах будьте обережні...

Терези - попередні справи так і залишаться незакінченими. Гроші - не головне у вашому житті, зате друзів багато. Приділіть увагу своїй родині...

Скорпіон - готуйтеся до відпочинку. Намагайтеся не робити нових боргів. А загалом ваші справи йдуть значно краще...

Стрілець - вам потрібно зробити лише заключний крок, і перемога буде на вашому боці. Жінка, що вам заважала, сама потрапила в неприємну ситуацію...

Козеріг - від неприємностей вас захистять золото або амулети. Якщо ви релігійна людина, то не знімайте хрестик ціми днями...

Водолій - приділіть увагу харчуванню. Не лякуйтеся працювати, тому не відкладайте роботу на завтра...

Риби - нові справи йдуть угору, але грошей це не приносить. Сім'єйні стосунки стабільні, проте переїзд родичів може похитати обстановку...

ROMANI YAG
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.
Шеф-редактор Аладар АДАМ
В.о. редактора Юлія Зейкан

ХУДОЖНЯ ГАЛЕРЕЯ. РУБРИКУ ВЕДЕ МИКОЛА БЕССОНОВ

Шедевр голландського майстра

«Циганка» Хальса - у числі найвідоміших шедеврів світового мистецтва. Великий голландський портретист XVII століття створив образ лукавої безжурної молодої жінки...

ліфі немає нічого дивного. Франс Хальс малював свою героїню в розпал антиромських законів. Будь-яка зустріч із представником влади могла обернутися для неї бичуванням...

Франс Хальс «Циганка», Дерево, олія. Близько 1628 р.

ударами нелюдських законів. Її розкутість дорого коштує.

Портретисту хотілося підкреслити в темноволосій героїні вільний дух. Спочатку груди ромки були написані скромніше, але потім Хальс зробив на її сорочці глибший виріз.

Деякі глядачі здивовано знизують плечима. Ромка? А де ромське вбрання? Чому в образі так мало східного?

Нам легко критикувати. Не всі готові врахувати, що в епоху Хальса (і навіть сторіччям пізніше) рідко кому вдавалося точно схопити пензлем етнічний тип.

А з іншого боку, чому ромка-сінті не могла виглядати саме так? З початку XV століття (коли перші табори прикочували в Західну Європу) змішання крові могло зайти в деяких родинх дуже далеко.

Що стосується одягу, то в червоному селянському

Письменник Сервантес - автор знаменитого «Дон Кіхота» - зберіг для нас слова «ромського уроку»:

«Зрозумійте, крихітко, що ми займаємося ремеслом небезпечним, повним заговиків і великих труднощів...»

Один «двоголовий» дублон відразу розвеселив сердита особа прокуратора і всіх присутніх.

Для нас, бідних ромок, це сущі гарпії! їм куди приємніше грабувати нас і дерти з нас шкуру, ніж

обізнати розбійника з великої дороги! Якими би обтіраними вони нас не бачили, ніколи вони не вважають нас жабрами...

Можливо, тепер ми іншими очима подивимося на «Циганку» Хальса? Лукаво стріляє поглядом, пригадуючи щось веселе, кочівницьке, що уникнула арешту вчора і яку можуть безневинно стратити завтра...

Дівчина виринула в атмосфері цукування і не раз втрачала рідних під крапелька виклику святого...

«Ромська красауня - 2003»

Алла, 16р. м.Золотоноша

Жанна, 15р. с.Порошково

Люда, 17 р. м.Сніжне

Редакція газети «Романі Яг» й надалі запрошує ромських дівчат (віком від 12 до 20 років) взяти участь у фотоконкурсі. Для участі у конкурсі слід подати своє фото. Необхідно також вказати вік, місце проживання.

ПЕРСА
- У мене є мрія, - сказав один гангстер іншому, - пограбувати банк і залишити відбитки пальців своєї тещі...
- Ке манде сі гіндо, - пренелі о ганстеро кавреске, - камав те човрав о банко ай те мукав є ная міра сокраке...

Романе чачіне
Ромські приказки
Сіклыв каврестар говді, тай тїри на хасар.
Вчися чужого розуму, та свого не забуви.
На дара, кана чі джанес, біда кана чі камес те джанес.
Не бійся, коли не знаєш; страшно коли, знати не хочеться.
О чачутно лаворо суварел о Ілоро.
Гостре словечко коле сердечко.
Кай є зор чі лела, коте є говді жутія.
Де сила не візьме, там розум допоможе.
На патас є лавенге, ай патя па бувтєке.
Не вір словам, а вір справам.
Сако коте джал, кай май федер сі леске.
Кожен іде туди, де йому краще.

РОМАНЕ ХАБЕНАТА
САЛАТ ІЗ КВАСОЛІ
1 банка стручкової квасолі, 150 г цибулі, 30 г оцту, 30 г цукру, 10 г солі, чорний перець
У посуд злити сік консервованої квасолі, додати до нього цукор та оцет. Почищену цибулю нарізати тонкими кільцями й додати в підготовлений для салату сік...
САЛАТО АНДА ФОСУЙ
1 банка лунгі фосуї, 150 г пурум, 30 г шут, 30 г цукоро (гугло), 10 г лон, кало пївейрі
Анде пїри чїдзнес о соко консервовано фосуї, кетане ке лесте цукоро ай шут. Уважарді пурум чїнггерді санес сар ангрустая ай кетане кердо про салатово соко. Цера совак кало пївейр, лондарє, ай кетане зелено лунгі фосуї.
О салато май мішто те керас пала 3 часора.